

Атлас земельних ресурсів Ізюмського району Харківської області

Н. О. Бубир

<https://doi.org/10.31174/SEND-NT2018-157V117-14>

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, м.Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: bubyr-n@ukr.net

Paper received 26.01.18; Accepted for publication 30.01.18.

Анотація. В статті розглянуто досвід розробки атласу земельних ресурсів Ізюмського району Харківської області. Атлас складається з трьох розділів: «Умови формування земельних ресурсів», «Земельні ресурси» та «Довідкова інформація про район». Зміст карт атласу охоплює в розрізі сільських рад відомості про природно-кліматичні умови формування земельних ресурсів району, структуру земельного фонду, розподіл земель за категоріями та користувачами, відомості про екологічний стан природного середовища та охорону земель.

Ключові слова: картографування, атлас земельних ресурсів, земельні ресурси, Харківська область.

Вступ. Аналіз вітчизняного досвіду картографування земельних ресурсів показує, що в Україні на рівні адміністративних районів (особливо сільських) відчувається дефіцит інформації комплексного характеру про територію. В основному, всі відомості про територіальні особливості параметрів стану та використання земельних ресурсів сільських чи районних рад містяться в системі планувальних документів - схем землекористування, лісовпорядкування, в матеріалах генеральних планів тощо. Ці матеріали є розрізненими і часто не доступні для загального користування. Отже, актуальність картографування земельних ресурсів адміністративного району зумовлена рядом причин: 1) необхідністю отримання комплексної інформації про стан наявних земельних ресурсів, характер їх використання та існуючі проблеми землекористування; 2) відсутністю у вільному доступі сучасної різнобічної інформації про стан і властивості ґрунтів, природні ресурси адміністративних районів; 3) динамічними змінами, що відбуваються у структурі і стані земельних ресурсів, їх використанні на сучасному етапі розвитку суспільних відносин; 4) необхідністю інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу та раціонального використання земель. Одним із засобів розв'язання цієї проблеми є створення комплексних атласів різних масштабів.

Короткий огляд публікацій за темою. Концептуальні основи атласного картографування розкрито у роботах картографів, зокрема О.М. Берлянта, Л.Г. Руденка, Т.Г. Сваткової. Фундаментальні питання картографування земельних ресурсів висвітлено у роботах І.Ю. Левицького [1], В.П. Разова [2], О.В. Донцова [3] та ін. Однак, питання висвітлення практичного досвіду атласного картографування земельних ресурсів на регіональному рівні не достатньо відображені у науковій літературі, в даному напрямі виділяються публікації І.П. Ковальчука [4,5].

Мета статті полягає у висвітленні особливостей структури, змісту та підходів до оформлення атласу земельних ресурсів Ізюмського району Харківської області.

Матеріал та методи. Атлас земельних ресурсів Ізюмського району Харківської області призначений для широкого кола споживачів, зокрема управлінців, аграріїв, краєзнавців, вчителів і викладачів, учнів та

студентів. Відповідно, розробка та укладання такого атласу спрямована на вирішення наступних задач: а) відображення кількісних та якісних параметрів стану земельних ресурсів адміністративного району і характеру впливу господарства району на землі; б) забезпечення моніторингу стану і характеру використання земельних ресурсів адміністративного району; в) визначення ризиків розвитку несприятливих (деградаційних) процесів на землях сільськогосподарського призначення; г) вирішення проблем управління земельно-ресурсним потенціалом, землекористуванням та охороною земель; д) прогнозування розвитку і змін стану земельних ресурсів під впливом природно-антропогенних чинників; ж) підвищення рівня краєзнавчої роботи у районі за картографічними матеріалами.

Для зручності у роботі з атласом та покращення сприйняття картографічного зображення нами обрано такий формат: 297 x 210 мм (A4) альбомної орієнтації. Розміщення карт в атласі на титулі та на обороті листів.

Враховуючи формат, особливості призначення атласу, розміри та конфігурацію території Ізюмського району, для основних карт району пропонується масштаб 1: 350 000, для додаткових карт району, тобто карт-врізок -1: 700 000, для додаткових карт Харківської області - 1: 1 500 000.

В якості картографічної проекції обрано рівнокутну поперечно-циліндричну проекцію Гауса-Крюгера, адже вона цілком задовольняє вимоги до створення регіональних картографічних творів.

Внутрішня єдність атласу забезпечується обмеженим числом проекцій і масштабів, які використовуються, спільністю географічних основ карт, узгодженістю легенд різних карт щодо показників і детальної, взаємопов'язаності способів зображення і системи умовних позначень, кольорового фарбування і шрифтів, єдністю підходів до генералізації, приуроченості змісту карт до певної дати (часового періоду).

При проектуванні змісту атласу ставили за мету відобразити не тільки об'єкти земельного фонду району, а і чинники формування та використання земельних ресурсів. Такими чинниками є природні умови формування земельних ресурсів, особливості їх господарського освоєння та використання. Отже, струк-

тура атласу проектувалась за змістовим підходом і представлена такими розділами : Умови формування земельних ресурсів, Земельні ресурси та Довідкова інформація про район. Перші два розділи містять по декілька блоків карт, останній розділ являє собою один блок довідкових відомостей про район (рис. 1). При проектуванні змісту карт атласу поруч із загальними вимогами атласної картографії, зокрема послідовним висвітленням тематики згідно розробленої структури для досягнення повноти змісту атласу, пра-

гнули максимально використовувати ті показники та параметри, які прийняті у діяльності керівників, дослідників та інших потенційних користувачів атласу. Значну увагу приділено й картографічним матеріалам, що відображають динаміку розвитку того чи іншого процесу. Географічна основа карт атласу представлена районним центром, межами адміністративного району й сільрад, гідрографією (найбільші річки, озера, водосховища) та шляхами сполучення (автомобільні дороги з твердим покриттям та залізниця).

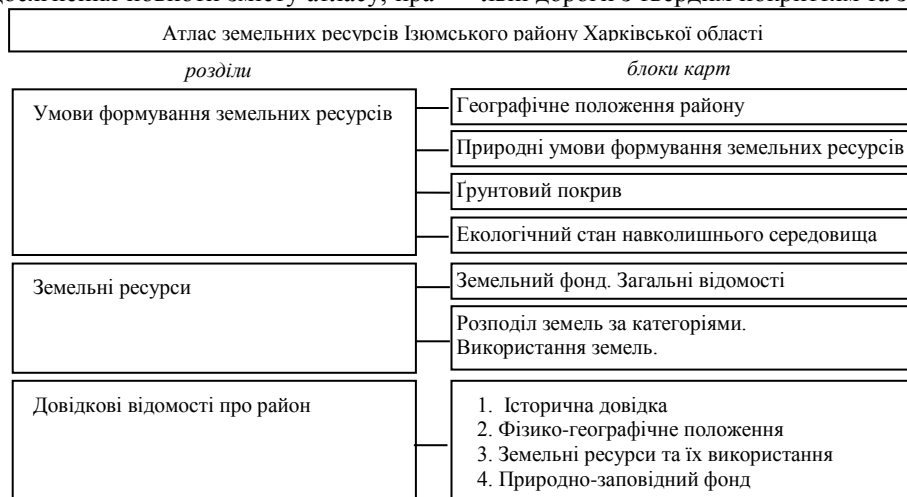

Рис. 1. Структура атласу земельних ресурсів Ізюмського району Харківської області

Останні відсутні на картах блоку «Природні умови формування земельних ресурсів», «Грунтовий покрив» та «Екологічний стан навколишнього середови-

ща». Тематичний зміст карт атласу представлено у таблиці.

Таблиця. Тематичний зміст карт земельних ресурсів Ізюмського району

Назва карти	Елементи змісту	Способи зображення
<i>1.1. Географічне положення району</i>		
1.1.1. Ізюмський район на карті області	- Для карт 1.1.1. та 1.1.2. Державний кордон, межі районів, межі сільрад, шляхи сполучення району та області (автомобільні та залізничні), гідрографія (річки, озера, водосховища), населені пункти (обласний та районні центри).	- якісного фону, лінійних знаків.
1.1.2. Адміністративно - територіальний устрій		
1.1.3. Адміністративний район на космоснімку.	- Космічний знімок за 2016 рік, топографічна карта.	
1.1.4. Демографічна ситуація	- Густота населення (за сільрадами), статевовікова структура (міста, селища, села), кількість зайнятого населення (за сільрадами). Врізки: Графік-динаміка кількості безробіття (за сільрадами) Колова діаграма - структура зайнятості населення за видами економічної діяльності.	- картограм, картодіаграм, локалізованих діаграм.
<i>1.2. Природні умови формування земельних ресурсів</i>		
1.2.1. Рельєф.	-Висота поверхні Ізюмського району. Додаткова карта : Рельєф Харківської області, Врізки: гіпсометричний профіль долини Сіверського Дінця поблизу міста Ізюм. Текстова інформація : гора Кремянець. Фотографія крейдових відслонень	- ізоліній з пошаровим пофарбуванням способ лінійних знаків.
1.2.2. Геоморфологічна карта	- Типи геоморфологічних відкладів, форми рельєфу (природні та антропогенні), родовища корисних копалин.	- якісного фону, локалізованих знаків
1.2.3. Кліматична карта	- Температура повітря: ізотерми січня, ізотерми липня, середньорічна кількість опадів, переважаючі напрями вітру (станція Ізюм), відносна вологість повітря. Врізка: Діаграма річного ходу температур та кількості опадів (станція Ізюм).	- ізоліній, кількісного фону (ізотерми та ізогіети), знаків руху
1.2.4. Гідрографія та водні ресурси.	- Річки, озера, водосховища. Забезпеченість водними ресурсами (за сільрадами), споживання свіжої води (за сільрадами) Врізка: колова діаграма - використання водних ресурсів (виробничі потреби, господарсько-питні потреби, зрошення, сільськогосподарські потреби) Фотографія Червонооскільського водосховища	- лінійних знаків, ареалів, картограм, картодіаграм.

1.2.5. Рослинний та тваринний світ.	- Розповсюдження характерних видів рослин та тварин, екологічна мережа Врізки: діаграма кількості Червонокнижних представників на території району	- якісного фону, ареалів, локалізованих значків, лінійних знаків
1.2.6. Ландшафти	- Типи ландшафтів. -Фотографія: типовий ландшафт Ізюмського району	- якісного фону, лінійних знаків
<i>1.3. Ґрунтовий покрив</i>		
1.3.1. Ґрунти	-Основні типи ґрунтів району Врізки: карта- врізка якості орних земель, діаграма причин забруднення ґрунтів, фотографія ґрунтового розрізу найбільш розповсюдженого типу ґрунтів	- якісного фону,
1.3.2. Еродованість ґрунтів	- Ступінь еродованості ґрунтів, Вогнища дефляції піщаних ґрунтів, Район з інтенсивним проявом пилових бур	-кількісного фону, ареалів
1.3.3. Екологічний стан ґрунтів	- Площа еродованих орних земель (за сільрадами), забрудненість ґрунтів (важкими металами, пестицидами, засолення, втрата гумусу)	- кількісного фону, картодіаграм, лінійних знаків, картограм.
<i>1.4. Екологічний стан навколишнього середовища</i>		
1.4.1. Екологічний стан природного середовища	- Категорії оцінки стану середовища, викиди шкідливих речовин у населених пунктах. Додаткова карта: екологічний стан поверхневих вод (забрудненість), Додаткова карта : забрудненість атмосферного повітря (за сільрадами)	- картограм, картодіаграм, лінійних знаків
1.4.4. Охорона природи	- охорона земель (6 показників), охорона атмосферного повітря (2 показники), охорона вод (2 показники), охорона рослин та тварин (4 показники.)	- локалізованих значків, лінійних знаків
<i>2.1. Земельний фонд. Загальні відомості</i>		
2.1.1. Земельний фонд	-Структура земельних угідь (за сільрадами), частка земель сільськогосподарського призначення (за сільрадами). Врізка: стовпчаста діаграма - динаміка розораності сільськогосподарських земель Додаткова карта: Внесення пестицидів у землі Фотографія: земельні угіддя поблизу села Кам'янка	- картодіаграм, картограм.
2.1.2. Ґрошова оцінка земель	- Середня нормативна вартість земель у сільрадах, вартість оренди 1 га (грн./рік). Врізка: графік динаміки продажу земель сільськогосподарського призначення за період з 2000-2016 року.	- картограм
2.1.3. Індексно-кадастрове зонування	-Межі кадастрових зон та кадастрових кварталів, кадастрові зони та квартали, кадастрові номери населених пунктів.	- якісного фону, лінійних знаків
<i>2.2. Розподіл земель за категоріями. Використання земель</i>		
2.2.1. Землі сільськогосподарського призначення	- Сільськогосподарські землі (рілля, пасовища, сіножаті), землі сільськогосподарської інфраструктури.	-якісного фону, значків
2.2.2. Лісовкриті землі	-Рівень лісистості території (площа лісу за кожною сільрадою), виділення лісовкритих земель розміщення лісництва (5) та мисливських угідь. Карта-врізка (космічні знімки) динаміка вирубки лісів за період.	- локалізованих значків, картограм, лінійних знаків
2.2.3. Забудованість території	- Частка забудованих земель у площі сільради, структура земель транспорту та зв'язку, рекреаційні землі та землі історико-культурного призначення	-картограм, локалізованих діаграм
2.2.4. Землі природно-заповідного фонду	- Розташування об'єктів природно-заповідного фонду, рівень заповідності території, екологічна мережа. Врізка: фотографії-території ПЗФ Карта-врізка: питома вага об'єктів ПЗФ за сільрадами	-локалізованих значків, лінійних знаків, спосіб картограм, спосіб ареалів
2.2.5. Розподіл земель між користувачами	-Розміщення сільськогосподарських та фермерських організацій (за сільрадами), сільськогосподарські землі (орні землі, рілля, пасовища), лісогосподарства, дитячі табори, місця відпочинку. Карта-врізка: питома вага кількості підприємств за сільрадами.	-Спосіб локалізованих значків, спосіб лінійних знаків, спосіб картограм.
2.2.6. Деградовані землі	-Частка деградованих та малопродуктивних орних земель у площі сільради. Карта-врізка: причини деградації земель (ерозії та забруднення)	-Спосіб картограм та картодіаграм

Карти першого розділу відображають умови формування та чинники впливу на земельні ресурси. Аналіз карт, розміщених в даній частині атласу, може вказати на причини і домінуючі чинники, які зумовили ту чи іншу форму просторового розподілу земельних ресурсів адміністративного району, їхні властивості тощо. Блоки про ґрунтовий покрив та екологічний стан середовища як компоненти змістового наповнення атласу вміщують карти, що показують генетичні типи ґрунтів, їх фізичні, механічні, хімічні властивості. Також цей розділ має картографічні моделі, які показують екологічні показники навколишнього середовища, які тим чи іншим чином впливають на стан земельних ресурсів. Це такі карти як «Екологічний

стан природного середовища», «Забрудненість атмосферного повітря» та «Забрудненість поверхневих вод».

Карти другого розділу атласу інформують про сучасний стан земельних ресурсів, структуру земель району, їх грошову оцінку та кадастрове зонування (блок «Земельний фонд. Загальні відомості»), надають відомості про поширення територією району земель кожної категорії, показують, яким чином розподілені землі між різними користувачами та власниками, в яких галузях народного господарства вони використовуються (блок «Розподіл земель за категоріями. Використання земель»). Останній блок вміщує в себе і карти, що ілюструють динаміку змін посівних площ

основних сільськогосподарських культур, відображають негативні тенденції у сільськогосподарському природокористуванні, порушення вимог ґрунтозахисного землеробства, зниження рівня екологічної стабільності сільського господарства та ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу району.

Цілісність і внутрішня єдність атласу досягається узгодженістю оформлення карт одної тематики всередині розділу, окремих тематичних розділів атласу, а також загального вигляду атласу. При розробці загального проекту оформлення атласу враховано як есте-

тичну сторону - виразність твору, так і його смисловою частину, тобто зручність сумісного аналізу, вивчення та використання карт різних тематичних розділів. Кожен розділ оформлений в своєму стилі, але зв'язаний з загальною ідеєю оформлення атласу.

Основними принципами при розробці типових компоновок сторінок атласу (рис. 2.) було раціональне використання площі аркушів, уникнення вільних місць та заповнення їх текстовою інформацією, графічними матеріалами, статистичними відомостями (таблицями, діаграмами), фотографіями.

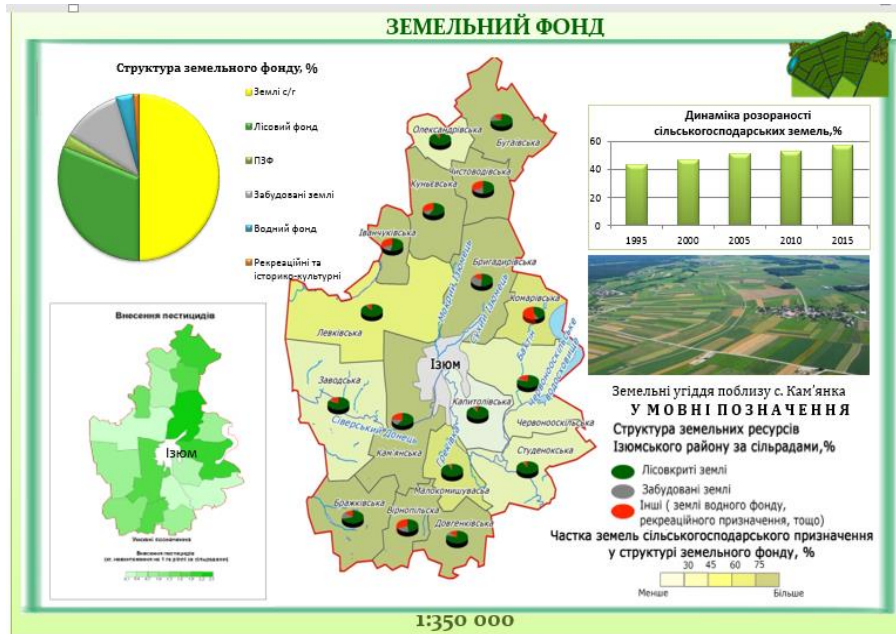

Рис. 2. Сторінка «Земельний фонд»

Результати та обговорення. В спроектованому атласі земельних ресурсів Ізюмського району Харківської області систематизовано відомості про умови формування земельних ресурсів району, зокрема природні ресурси і природно-кліматичні умови, земельний фонд району за сільрадами, включаючи розподіл земель за категоріями та користувачами, а також – інформацію про екологічний стан природного середовища та охорону земель, що разом із супровідним текстовим, графічним матеріалом, статистичними відомостями та фотознімками сприяє картографічному забезпеченню органів місцевого самоврядування (прийняття управлінських рішень, організації раціо-

нального землекористування та ін.), науковцями і дослідниками, студентами та учнями для вирішення професійних завдань.

Висновки. Створення атласів земельних ресурсів адміністративного району дозволяє систематизувати і картографічно відобразити відомості про передумови формування, сучасний стан та особливості використання земель, що сприяє підвищенню інформаційно-картографічного забезпечення управлінської діяльності, наукових та краєзнавчих досліджень, і може слугувати основою створення спеціалізованих регіональних ГІС та геопорталів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левицкий И.Ю. Научные основы комплексного сельскохозяйственного картографирования / И.Ю. Левицкий. – Москва : Недра, 1975. – 204 с.
2. Разов В.П. Картографические исследования земельных ресурсов / В.П. Разов. – Киев: Наук. думка, 1989. – 180 с.
3. Донцов А.В. Картографирование земель России. История, научные основы, состояние, перспективы / А.В. Донцов. – М.: Картоцентр-Геодезиздат, 1999. – 374 с.
4. Ковальчук І. П. Інформаційне і програмне забезпечення створення атласу земельних ресурсів адміністративного

- району / І. П. Ковальчук, Ю. М. Андрейчук, Є. А. Иванов // Часопис картографії: Збірник наукових праць. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2011. – Вип.1. – С. 88-101
5. Ковальчук І.П. Актуальні питання геоінформаційного картографування земельних ресурсів адміністративного району / І.П.Ковальчук, О.В.Рожко // Геополитика и экодинамика регионов. Научный журнал, Том 10. – Выпуск 1. – Симферополь, 2014. – С. 58-62.

REFERENCES

1. Levitskiy I.Yu. (1975). Nauchnye osnovy kompleksnogo selskokhozyaystvennogo kartografirovaniya [Scientific fundamentals of integrated agricultural mapping]. – Moskva : Nedra, 204.

2. Razov V.P. (1989). Kartograficheskie issledovaniya zemelnykh resursov [Cartographic research of land resources]. – Kiev: Nauk. dumka, 180

3. Dontsov A.V. (1999). Kartografirovanie zemel Rossii. Istoriya, nauchnye osnovy, sostoyanie, perspektivy [Mapping of the lands of Russia. History, scientific fundamentals, state, prospects]. – Moskva : Kartgeotsentr-Geodezizdat, 374
4. Kovaljchuk I. P., Andrejchuk Ju. M., Ivanov Je. A. (2011). Informacijne i proghramne zabezpechennja stvorennja atlasu zemeljnykh resursiv administratyvnogho rajonu [Information and software solutions for administrative district land resources atlas creation]. Chasopys Kartografiyi – Kyiv : Taras Shevchenko National University, 1, 88-101
5. Kovaljchuk I.P., Rozhko O.V. (2014). Aktualjni pytannja gheoinformacijnogho kartoghrafuvannja zemeljnykh resursiv administratyvnogho rajonu [Actual issues of gis-mapping of land resources status and use in an administrative region]. Geopolitics and ecogeodynamics of regions, vol.10, no. 1., 58-62

Land resources Atlas of Izyumsky district Kharkiv region

N. A. Bubyr

Abstract. The article presents the results of creating the Atlas of land resources Izyumsky district of Kharkiv region. The structure of Atlas includes three sections: "Formation conditions of land resources", "Land resources" and "Reference data about the area." The content of Atlas covers information on the natural and climatic formation conditions of the district land resources, the land fund structure, the distribution of land by category and users, information on the ecological state of the natural environment and land protection

Keywords: cartography, Land resources Atlas, land resources, Kharkiv region.

Атлас земельных ресурсов Изюмского района Харьковской области

Н. А. Бубыр

Аннотация. В статье изложен опыт разработки атласа земельных ресурсов Изюмского района Харьковской области. Атлас состоит из трех разделов: «Условия формирования земельных ресурсов», «Земельные ресурсы» и «Справочная информация о районе». Содержание карт атласа охватывает в разрезе сельских советов сведения о природно-климатических условиях формирования земельных ресурсов района, структуре земельного фонда, распределении земель по категориям и пользователям, сведения об экологическом состоянии природной среды и охране земель.

Ключевые слова: картографирование, атлас земельных ресурсов, земельные ресурсы, Харьковская область.